

Het palmenwoud van Kreta

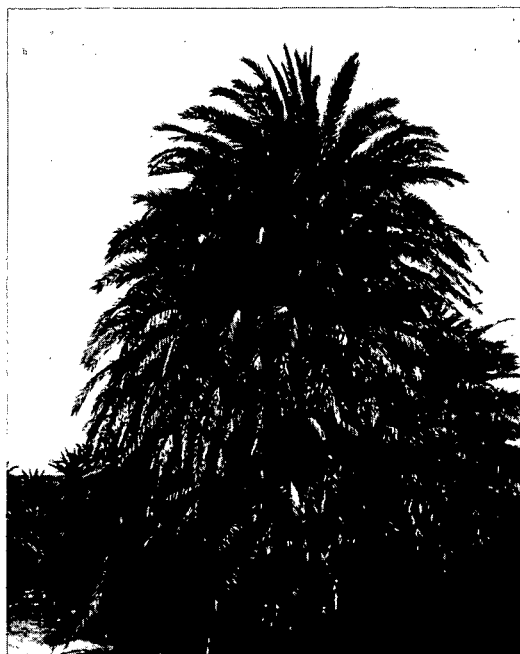
door Johanna M. Diehl

De noordoostelijke punt van het eiland Kreta is een driehoekig schiereiland, waarvan twee zijden worden gevormd door resp. de oostkust en de kust van de golf van Sitía, deel uitmakend van de noordkust. Deze kusten ontmoeten elkaar in de langgerekte kaap Síderos. De basis van de driehoek is de grote weg van de provincie-stad Sitia naar het dorp Palaíkastron aan de oostkust.

Het is een kaal, schaars bewoond, door schapen- en geitenvraat geteisterd heuvel-land, waarbij het wel enig voorstellingsvermogen vergt te bedenken dat het eens het welige achterland was van grote havensteden aan de oostkust. Resten daarvan zijn nog te vinden bij Palaíkastron en noordelijker, enkele kilometers van de kaap, Itanos, tegenwoordig Eromóúpolis, 'eenzame stad' geheten, één hele boerderij groot. Deze steden waren bewoond van de vroeg minoïsche tijd (voor 2000 v.C.) tot in onze jaartelling.

Tot enkele jaren geleden waren er amper berijdbare wegen, niet meer dan een breed karrepad, één vanaf de hoofdweg langs de noordkust en één vanaf Palaíkastron naar het noorden, globaal genomen parallel met de grillig gevormde oostkust met zijn vele baaien en schiereilandjes. Waar deze wegen samenkomen, ongeveer 20 km van Palaíkastron en ca 2 km vóór Eromóúpolis, wordt een breed rivierdal gekruist. Deze plaats staat op de kaarten aangegeven als Vái. Een zeer toepasselijke naam, want hij betekent 'palmen', en inderdaad is deze vallei van enige kilometers landinwaarts tot aan het punt waar hij in het oosten in een baai eindigt, geheel begroeid met een woud van palmen, een ware oase in deze verlaten omgeving.

Dit is een zó opvallend fenomeen, dat al eeuwen lang deze streek is bezocht door reizigers, die meer om de palmen kwamen dan om de oude bouw-resten in de omgeving. Reisbeschrijvingen vermelden, zoals tot voor kort ook onze reisgidsen, dat het

woud zou zijn ontstaan uit dadelpitten, hier achtergelaten door de Arabieren, die in de 9e en 10e eeuw op Kreta heersten. Dat deze palmen kleine harde en allerm minst eetbare vruchten krijgen werd verklaard door de te noordelijke groeiplaats, waardoor de vruchten niet rijp zouden worden (dit ondanks de aanwezigheid van vele jonge exemplaren en kiemplanten!).

Wonderlijk genoeg heeft het tot de 60-er jaren van deze eeuw geduurd voor dit alles serieus is bekeken. Toen is de Zwitserse botanicus dr. W. Greuter er toe overgegaan deze palmen aan een botanisch, en een historisch onderzoek te onderwerpen. Hij ontdekte in de eerste plaats dat het hier een palmensoort betreft, die aanmerkelijk verschilt van de eetbare dadelpalm van noord-Afrika en Klein-Azië, de *Phoenix dactylifera*, en ook van de overal in het Middellandse Zee-gebied ingevoerde palm van de Canarische eilanden, *Phoenix canariensis*. Verder bleek hem dat het woud op Kreta al in de oudheid werd vermeld.

De vroegste vermelding trof hij aan van ca. 300 v.C. bij de Griekse geleerde Theophrastos, die het al een zeer oud woud noemde. Terecht, want het bleek dat resten van deze soort voorkwamen als fossielen in tertiaire aardlagen. Greuter gaf deze 'nieuwe' soort de naam Phoenix theophrasti. Hij komt alleen voor op Kreta, bij Vaf en in geringere aantallen op nog enkele andere plaatsen, terwijl hij ook wel in stadsbeplantingen wordt gebruikt.

Het meest opvallende verschil van deze palm met de beide andere dadelpalmensoorten is wel dat hij de, aan deze eigen, slank oprijzende vorm mist. Deze soort is robuuster en krijgt al in een jong stadium aan de voet zijscheuten. Dit heeft tot gevolg dat daar waar de exemplaren dicht opeenstaan, voornamelijk in de middenstrook van het dal, waar het meeste water is, een voor dier en mens ondoordringbaar struweel is gevormd, mede doordat de hoofd- en zijnerf van de blaren eindigen in vlijmscherpe dolk-achtige punten. Langs de randen, daar waar de heuvels beginnen en in de strook vlak langs het strand staan ze meer verspreid en kan men er tussendoor lopen.

Daar waar deze palm in beplantingen is gebruikt heeft men blijkbaar met deze weerbarstige exemplaren niet goed raad geweten en ze willen dwingen in de vorm, die men dacht dat een behoorlijke palm diende te hebben, de zijscheuten zijn dan verwijderd, waardoor de hoofdstoot doorschiet. Ze zijn echter toch tamelijk makkelijk te herkennen aan de afwijkende nervatuur en bladstand.

Vanzelfsprekend bracht de KNNV-groep, die in het voorjaar van 1973 op Kreta was, een bezoek aan dit palmenwoud. Het werd een bezoek waarover lang is nagepraat, omdat het, ondanks het feit, dat we uitvoerig de palmen en andere planten konden bekijken, bij ons allen een bittere nasmaak achterliet.

Het bleek nl. dat deze idyllische plaats met zijn mooie, voor badgeneugten geschikte, brede zandstrand, als verblijf was uitge-

kozen door enige tientallen hippies van diverse nationaliteiten. Zij kampeerden in de schaduw van de palmen in de kuststrook op een wijze die weinig goeds beloofde voor het woud. Allerlei vehikels, volks-wagenbusjes, stationcars en kleinere wagens, waren tussen de palmen gerangereerd op weinig zachtzinnige wijze, gekampeerd werd onder 'loofhutjes', opgetrokken van dode palmbblaren, maar als die niet meer voorradig waren werden verse blaren met veel moeite van de levende palmen gehakt. De stank was er onbeschrijflijk, en niet alleen afkomstig van de baklucht van de limonadetent, die aan de liefhebbers vismaaltijden verschaften. Ondanks verschillende bordjes in diverse talen, dat vuur maken verboden was, brandde bij elk kampement een vrolijk vuurtje.

De beschadigingen aan de palmen door kappen en de auto's betekende zeker een bedreiging voor het hele woud, maar zeker zou de ondoordringbare kern ervan, door zijn natuurlijke verdediging nog lang hebben kunnen standhouden, maar wij rilden bij het idee wat er zou gebeuren als b.v. in de volle zomer, als alles kurkdroog is en ook het weinige water van het riviertje zou zijn opgedroogd, vuur uit een stookplaatsje zou ontsnappen of een auto in brand zou raken! Daarbij kwam nog dat men bezig was de weg, die ondergetekende in het najaar van 1971 nog had gezien als het moeizame karrepad, te verbreden en verbeteren, wat zeker het toerisme nog zou doen toenemen.

Een schuldige voor deze toestand was moeilijk aan te wijzen. Het eiland leeft voor een deel van het toerisme. De autoriteiten waren er zeker niet onvatbaar voor natuurbeschermings-ideeën, in het westelijk deel van het eiland is een groot zeer goed beschermd gebied rond de kloof van Samaria, maar vermoedelijk was het feit, dat er hier iets zeer bijzonders groeide nog niet doorgedrongen. Tenslotte waren Greuters conclusies pas in 1967 in het Zwitserse botanische vaktijdschrift *Bauhinia* gepubliceerd.

Het gevolg van onze zorgen over dit unieke woud is een brief geweest, in de nazomer van 1973 uit naam van de gehele KNNV-groep door de beide leiders geschreven, en door tussenkomst van ons lid de heer J. Goudswaard uit Rotterdam, met zijn vele internationale relaties op natuurbeschermingsgebied, in handen gespeeld van Griekse autoriteiten op dit terrein. In de bijna vijf jaar sindsdien verlopen is daarop echter nooit iets vernomen.

Toen nu opnieuw in het voorjaar van 1978 een KNNV-groep naar Kreta ging, stond uiteraard wederom een bezoek aan Vái op het programma. Wat ondergetekende betreft, de enige van het gezelschap, die er ook in 1973 was geweest, wel met een wat bezwaard gemoed. Gelukkig, naar bleek, volslagen ongegrond!

De verbrede weg was geheel gereed en dient in de eerste plaats voor het verkeer met de militaire radar-post op kaap Sideros. Ter hoogte van Vái is een nieuwe brede zijweg naar zee, buiten het woud om, halverwege de helling van de heuvel, die het dal aan de zuidzijde begrenst. Dus niet meer langs het oude pad tussen de buitenste palmen door als tevoren. De nieuwe weg eindigt in een zeer groot parkeerterrein terzijde van de palmen.

Een toeristenpaviljoen met bad-accommodaties, is gebouwd tegen de helling boven het strand naast het woud. De limonadetent is nog wel aanwezig, maar was tijdens ons bezoek niet open, vermoedelijk zal men er

alleen koude dranken verkopen. Een kampeerterrein met sanitaire accommodaties schijnt in voorbereiding te zijn. Een busverbinding met Sitía is er enige malen per dag.

Het recreatieve aspect van deze plek is er dus zeker niet op verminderd, integendeel, maar . . . het eigenlijk palmenwoud zelf is beschermd natuurgebied geworden! Duidelijke grote borden verbieden de toegang aan auto's tussen de palmen, het maken van vuur, het beschadigen van de palmen en andere planten. Afvalbakken zijn op verschillende plaatsen aangebracht en alles zag er keurig uit. Het voornaamste is mogelijk wel, dat er een geüniformeerde boswachter toezicht houdt, en o.m. op volkomen verantwoorde wijze vuilnis verbrandt. Enkele bankjes en een brugje over de riviermonding zijn gemaakt van palmhout en de grote bladnerven van de palmen.

Zeker is dit gunstige resultaat niet alleen toe te schrijven aan onze brief, er zullen wel meer mensen de wantoestand van een paar jaar geleden hebben gesignaleerd, maar mogelijk heeft hij meegewerkt aan de toestand van nu, waarover we ons alleen maar kunnen verheugen: de goede overlevingskansen van het voor Kreta endemisch tertiair-relict, *Phoenix theophrasti*!

*Adres van de schrijver:
ir. Johanna M. Diehl,*

Nieuws van de Natuurhistorische Bibliotheek en de Wetenschappelijke Mededelingen

'Mosflora'

Vele telefoontjes komen er bij ons Bureau en bij de redactie binnen, waarbij gevraagd wordt waar de mosflora blijft. Bedoeld wordt de 'Beknopte blad- en levermossenflora van Nederland', door dr. W. D. Margadant en dr. H. During. Aan deze flora wordt voortdurend gewerkt. De Inleiding is klaar, ook de tekeningen, en thans wordt de werk-kopij 'in het net' getypt. Als dit werk af is, kan het geheel naar de drukker. We reke-

nen er op dat dit boek, waar naar zo velen vragen, nog dit jaar zal uitkomen. Dus nog even geduld.

W.M. nr. 131

Inmiddels zijn de drukproeven van 'De teken (*Ixodida*) van de Beneluxlanden' bij de drie auteurs ter correctie. Begin februari zal deze W. M., die 32 blz. telt, waarin 8 blz. zeer goede figuren, verkrijgbaar zijn. De prijs, nu ik dit typ, is nog niet vastgesteld.

G. Houtman